

Г Л А С

CDXXXI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 33

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXXI

CLASSE DES SCIENCES SOCIALES

№ 33

Reçu à la séance à distance de la Classe des Sciences sociales
le 3. mars 2021

R é d a c t e u r
KOSTA ČAVOŠKI
Membre de l'Académie

BELGRADE
2021

Г Л А С

CDXXXI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 33

Примљено на електронском скупу Одељења друштвених наука
од 3. марта 2021. године

У р е д н и к
академик
КОСТА ЧАВОШКИ

БЕОГРАД
2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор и коректор
Ана Барбајесковић

Технички уредник
Никола Стевановић

Тираж
300 примерака

Штампа
Планетиа ѝриниј, Београд

С А Д Р Ж А Ј

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

Алпар Лошонц, <i>Ордолиберализам и ванредно стање</i>	9
Alpar Lošonc, <i>Ordoliberalism and state of emergency</i>	25

Коста Чавошки, <i>Imperium без краја и конца</i>	27
Kosta Čavoški, <i>Imperium without the end</i>	36

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА САНУ И ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА САНУ

Тибор Варади, <i>Предговор</i>	39
--------------------------------------	----

<u>Марсел Куртијаде</u> , <i>Миленијум одласка њредака Рома из северне Индије и њејов значај за данашње друшћивене односе у Европи</i>	41
--	----

<u>Marcel Courthiade</u> , <i>The millennium of the departure of the roms' ancestors from northern India and its significance for today's social relations in Europe</i>	77
--	----

Мирјана Мирић, <i>Документирање ромској дечијег јовора</i>	79
Mirjana Mirić, <i>Documenting Romani child language</i>	102

Светлана Ђирковић, <i>Бибија и Bibijako дјиве у традицијској кулћури Рома Србије</i>	105
--	-----

Svetlana Ćirković, <i>Bibi and Bibijako djive in Romani traditional culture in Serbia</i>	133
---	-----

Милорад Пуповац, <i>Срби у Хрватској данас</i>	135
--	-----

Milorad Purovac, <i>Serbs in Croatia</i>	154
--	-----

Михај Н. Радан, <i>Српски језик у Румунији (са посебним осврћом на акћуелно стање)</i>	155
--	-----

Mihai Radan, <i>La langue Serbe en Roumanie (réfarence particuliere à l'état actuel)</i>	169
--	-----

ОДБОР ЗА ФИЛОЗОФИЈУ И ДРУШТВЕНУ ТЕОРИЈУ САНУ

Александар Костић, Павле Петровић, <i>Предговор</i>	177
---	-----

Милојко Арсић, Александра Нојковић, <i>Утицај макроекономских крећњања и фискалне јолићике на економску неједнакост</i>	181
---	-----

Milojko Arsić, Aleksandra Nojković, <i>The influence of macroeconomic dynamics and fiscal policy on economic inequality</i>	218
---	-----

Гордана Матковић, Катарина Станић, <i>Мерење неједнакости у Србији – изазови и дилеме</i>	221
Gordana Matković, Katarina Stanić, <i>Measuring inequality in Serbia – challenges and dilemmas</i>	244
Никола Алтипармаков, Снежана Угринов, Иван Лакићевић, <i>Неједнакост у Србији – да ли је проблем у пореском систему?</i>	245
Nikola Altiparmakov, Snežana Ugrinov, Ivan Lakićević, <i>Inequality in Serbia – is it caused by the tax system?</i>	266
Саша Ранђеловић, Светислав В. Костић, <i>Имовинска неједнакост и пореска политика</i>	267
Saša Randelović, Svetislav V. Kostić, <i>Wealth inequality and tax policy</i>	292
Владимир Вулетић, <i>Идеологија и друшћивене неједнакости</i>	293
Vladimir Vuletić, <i>Ideology and social inequality</i>	308
<u>Дејан Поповић</u> , <i>Инвестиционе политике и интелекћуални ресурси у Србији</i>	309
<u>Dejan B. Popović</u> , <i>The Serbian investment policies and intellectual capacities</i>	325
Зоран Стојиљковић, <i>Располаћање политћичким капиталом (моћи мобилизације и интерпретације) и расту неједнакости</i>	327
Zoran Stojiljković, <i>Disposing of political capital (the power of mobilisation and interpretation) and growing inequality</i>	344

IN MEMORIAM

Тибор Варади, <i>Војислав Сћановчић (1930–2017)</i>	347
Коста Чавошки, <i>Димитрије Сћефановић (1929–2020)</i>	351
Даница Петровић, <i>Академик Димитрије Сћефановић – музиколог, дирићент, учитељ</i>	353
Мелита Милин, <i>Димитрије Сћефановић (1929–2020)</i>	357
Песме отпеване и изведене на комеморацији академику Димитрију Сћефановићу	361

IN MEMORIAM

ВОЈИСЛАВ СТАНОВЧИЋ (1930–2017)

Поштовани чланови породице Становчић, поштоване колегинице и колеге и сви који сте се прикључили овој комеморацији,

Почео бих са тим да, када сам ближе упознао Воју Становчића, он је већ био академик. Схватио сам врло брзо и то да код њега то није само титула, није само заслужени украс, већ једноставно део његове личности. Мислим да је – поред породице – то била најважнија ствар у његовом животу и мислим да је та припадност постала природан део човека који се звао Војислав Становчић.

У току наших бројних разговора утврдили смо како смо се неколико пута мимоишли у животу. Он је као Фордов стипендиста био на Јејлу, па на Харварду школске 1966/67. године. Ја сам као Фулбрајтов стипендиста дошао на Харвард неколико месеци касније, у августу 1967. године. Пропустили смо и да се сретнемо утроје са једним значајним заједничким пријатељем. Њему је био близак Миодраг Јовичић, писао је о њему, а после је био и председник Управног одбора Фонда „Миодраг Јовичић”. Ја сам Миодрага Јовичића упознао као колегу током година када је предавао на новосадском Правном.

Али у САНУ се нисмо мимоишли. Имали смо слична интересовања, сличне или исте ствари смо сматрали важним.

Војислав Становчић је рођен 1930. године. Већ овај штури податак показује да је преживео разна тешка времена, да је био сведок догађаја – или пак учесник догађаја – који се данас више поимају као легенде. То су делови историје о којима су дуго стварани судови који су били више инспирисани правцем размишљања него перципирањем саме стварности. Имао је 11 година када се земља суочила са фашистичком окупацијом. Упознао је разне крајеве Југославије. Рођен је у Црној Гори, средњу школу је похађао у Херцег Новом и Загребу, да би после студирао у Београду. Видео је поделе и различитости; прихватио је различитост – али не и поделе. Различити људи, различите културе за њега су одувек биле и остале део стварности – па и део нормалности.

За Воју Становчића фашизам није био одељак у уџбенику, већ сурова стварност. Био је у средњој школи када је извојевана победа над фашизмом и био је сведок првих послератних година у којима је дистанцирање од прошлости било готово једини оријентир. После рата се мења – са довољно разлога – слика о томе ко су хероји а ко су издајници, али и даље остају ван координатног система бројни грађани који нису били ни хероји ни издајници. Нове, комунистичке вредности постају неспорне зато што замењују један нељудски, фашистички систем вредности. Полет неретко замењује проверу и потврду. Воја Становчић је био човек који није пропуштао проверу. Није био ван система вредности, али га је интелектуална знатижеља водила ка томе да веровања треба и проверити, а не просто следити.

Није никакво откриће ако кажем да је Војислав Становчић оставио дубоке трагове. Имао је заиста богат живот; може се говорити о његовим бројним доприносима у различитим областима. Ја бих говорио о стварима које сам видео изблиза. Видео сам, на пример, његов однос према мањинским правима. Сматрам посебно важним и вредним то што за њега мањинска права нису била права наших према њиховим (или њихових према нашим), већ проблем људи у одређеној ситуацији. Са истим искреним занимањем је истраживао и сагледавао проблеме мањина у Србији, као и проблем Срба који су мањине у некој другој земљи. Воја Становчић је годинама са искреном оданошћу и изузетно компетентно водио Међуодељењски одбор САНУ за људска и мањинска права. Био је уредник и аутор више зборника и публикација које су биле фокусиране на актуелне дилеме у области мањинских права. Те публикације нису избегавале политички осетљива питања, али су приступале тим питањима разложно, избегавајући овакве или онакве предрасуде, тражећи решења која могу постати оквир достојанственог суживота.

Војислав Становчић је био и руководилац тима експерата који је крајем 2000. године образовала Савезна влада са задатком да сачини нацрт Закона о заштити права и слобода националних мањина. Уложио је заиста много труда у овај рад и успео је да наметне један приступ у којем је владала отвореност и искрено интересовање за ставове других уместо одбране претпостављених истина и предрасуда. Иако је то било време у којем су жестоки етнички сукоби још били у памћењу (па и део искуства) практично свих чланова тима експерата, под руководством Воје Становчића је створен један заиста уравнотежен закон, који је добио и многа међународна признања.

Питање Рома и права Рома су такође били у жижи интересовања Воје Становчића. За њега су и Роми били једнаковредни људи, као и Срби, Црногорци, Американци, Швајцарци, Немци, Мађари и многи други које је у свом богатом животу упознао. Успео је – што није лако – да споји искрено научно интересовање са емпатијом.

Могао бих да наведем још бројне друге теме које су за Воју Становчића биле важне – и које су остале важне за све нас. Мултикултурализам за њега није била фраза, већ задатак. Затим, његова немачка књига *Мох и леитимитет* (*Macht und Legitimität*) постала је значајно упориште европских истраживања. Значајан је његов допринос истраживању корелација између политичких идеја и религија. Проблему легитимности политичке власти је посветио своју приступну академску беседу и бројна друга дела.

Почео сам са тиме да је својство академика постало природан део личности Воје Становчића. Они који су га познавали уверили су се и у његову оданост САНУ. Радио је неуморно у разним одборима и комисијама. Са оданошћу је водио Одељење друштвених наука. Ми који смо га видели изблиза видели смо и то да то за њега није нека жртва према Академији, већ нешто природно, јер је он једноставно припадао Академији.

На крају, дозволите ми један цитат. Цитираћу председника Кенедија. У једном говору који је одржао у Бостону (још пре него што је постао председник) рекао је да вредност једног друштва не зависи само од тога кога ће да изнедри, већ и од тога кога ће да памти. Треба да памтимо Воју Становчића.

Тибор Варади

ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ (1929–2020)

Димитрије Стефановић рођен је 25. новембра 1929. године у Панчеву и од ране младости изражавао је искрену посвећеност православљу и нашој светој Цркви. Основну школу и гимназију завршио је у Панчеву у времену када је јавни живот био прожет комунизмом, од којег га је спасла његова тврда православна вера. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду на Одсеку за германистику (енглески и немачки) 1955. године, а на Музичкој академији у Београду на Одсеку за музикологију 1956. године. Од октобра 1958. до октобра 1960. боравио је у Оксфорду као стипендиста Линколн колеџа, где је код професора Егона Велеса и Х. Ц. В. Тилијарда одбранио магистарски рад *Стихијар за месец јануар*. У раду је извршена транскрипција 145 песама са коментарима, уз консултацију 17 византијских музичких рукописа из разних периода и провенијенција. Пре повратка у земљу прегледао је музичке рукописе у библиотеци Британског музеја у Лондону, у Националној библиотеци у Паризу, у Краљевској библиотеци у Хагу, у Институту *Monumenta Musicae Byzantine* у Копенхагену и у Ватиканској библиотеци.

Од 1964. до 1967. године боравио је по други пут у Оксфорду, где је као стипендиста Линколн колеџа припремао и одбранио докторску дисертацију *Традиција стихијарских рукописа*. У овом обимном раду први пут су критички проучени најстарији словенски, то јест руски музички рукописи из XIII века и поређени су са одговарајућим византијским музичким рукописима из времена од XI до XIV века. Упоредне анализе су обухватиле садржај, календар, мелодијске формуле, нотацију, литургијске и филолошке аспекте, зависност и самосталност у односу на византијске узор. Истовремено је у Оксфорду држао предавања из византијске и старе словенске музике. Трећи пут је боравио у Оксфорду у току академске 1970/71. године, где је поново држао предавања на Музичком факултету и био изабран за млађег научног сарадника Линколн колеџа.

Самостални научноистраживачки рад Димитрија Стефановића огледа се у откривању и објављивању средњовековних докумената – донедавно непознатих извора старе српске музике. Годину дана уочи своје смрти мени је лично рекао да је спасао и сачувао пет векова српске музике. Низ музичких фрагмената и докумената открио је у Оксфорду, Лондону, Москви, Атини, Ватикану и на Светој Гори. Музичким, хорским извођењем, снимањем на плочу и филм, ови документи су постали приступачни и широј домаћој и иностраној културној јавности.

Овакав обиман и плодан научноистраживачки рад Димитрија Стефановића није могао проћи незапажен. Од 1958. године радио је у Музиколошком институту САНУ, у којем је прошао кроз сва научна звања, да би напослетку 12 година био и његов директор.

Његов успешан научни рад запажен је и у САНУ и он је врло рано, 22. априла 1976. године, изабран за њеног дописног члана, а после девет година

и за редовног. У самој Академији био је изузетно цењен, па је 29. марта 2007. године изабран за генералног секретара САНУ и поново 7. априла 2011. године. У једном изузетно тешком тренутку за Одељење друштвених наука, септембра 2017. године, пристао је, иако нерадо, да буде секретар Одељења друштвених наука.

Академик Димитрије Стефановић није се, међутим, бавио само научноистраживачким радом већ и сценским извођењем музичких дела. Хорским дириговањем бавио се још од студентских дана, најпре као асистент диригента београдског академског хора „Бранко Крсмановић”, а потом и као диригент хора „Београдски мадригалисти”. Али је славу стекао дириговањем студијским хором Музиколошког института САНУ, с којим је гостовао широм Европе. Мало је познато да је Димитрије Стефановић био и дугогодишњи диригент хора Панчевачког српског црквеног певачког друштва, што му посебно служи на част.

Димитрије Стефановић је био изузетан и по томе што је велику пажњу посвећивао српским установама – Српској православној цркви и Матици српској. Он ће сигурно бити запамћен не само због свог плодног научно-истраживачког рада него и узорног и часног живота. Био је врстан отац и још бољи деда.

Између смрти и заборава стоји сећање. Димитрије Стефановић остаће у сећању све док буде било људи који воле и цене српску духовну музику.

Коста Чавошки

АКАДЕМИК ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ – МУЗИКОЛОГ, ДИРИГЕНТ, УЧИТЕЉ –

На питање које људи често постављају – шта бисмо истакли као темељ личности и научне појаве академика Димитрија Стефановића – на прво место бих ставила његову искрену, од детињства освешћену религиозност, започету у родном Панчеву, његовој Успенској цркви и Певачком друштву. То ревновање у цркви временом је учвршћено и продубљено, посебно током студија у Оксфорду, у окружењу тамошње руске царске емиграције, али и енглеских интелектуалаца англиканаца, често заинтересованих за православље. Своја богата, на многим странама стицана духовна искуства, Стефановић је неговао и надграђивао до краја живота – у везама са црквеном јерархијом, манастирима и монаштвом, богословијама и богословима, појцима и црквеним диригентима. Предугачак би био тај именик ако бисмо све покушали да поменемо.

Приврженост цркви и богослужењу, музици и хорском певању, одредили су и Стефановићево истраживачко усмерење. Већ као студент историје музике на Музичкој академији у послератном Београду, сазнао је за снимке 12 листова из једног ћирилског рукописа 15. века са неумским, музичким записима литургијских песама. Сам рукопис је, нажалост, био уништен, као и толико других, када је Народна библиотека Србије изгорела приликом бомбардовања Београда 1941. године. Поменутих дванаест листова, снимљених пред рат заслугом композитора и музиколога Косте Манојловића, сачувано је, али као нечитљиво сведочанство, које почетке историје музике код Срба помера из 19. у 15. век. Ових 12 листова уграђено је већ тада у основе српске музикологије, па и у темеље Музиколошког института, који је Петар Коњовић са двоје сарадника – Костом Манојловићем и Станом Ђурић-Клајн – основао у Српској академији наука 1948. године.

Прочитати ове записе био је тих година изазов раван подвигу. Но, упркос свим неповољним, чинило се и несавладивим околностима, Стефановић, тада млади асистент Музиколошког института, био је одлучан, па се већ 1958. године нашао као магистрант на Универзитету у Оксфорду. Учио је и радио уз познатог композитора и византолога Егона Велеса, а сретао се и са већ остарелим проф. Хенријем Тилијардом. Своју прву транскрипцију из неумског у савремено нотно писмо – „твореније доместика кир Стефана Србина” – сачинио је пре пуних 60 година. Била је то песма *Ниња сили небеснија* (*Сага силе небеске*), која се за време Великог – Ускршњег – поста пева уместо Херувимске песме на Литургији пређеосвећених дарова. Већ следеће године песма је изведена, а потом и снимљена са хором „Београдски мадригалисти”, који је Стефановић тада у Београду водио.

Нову етапу истраживачког рада у Оксфорду академик Стефановић је проширио на ране руске изворе, али и на тада новооткривени неумски рукопис са творенијима још двојице музичара из 15. века – Николе Срби-

на и јеромонаха Исаије Србина. Избор композиција кир Стефана, јеромонаха Исаије и Николе Србина, транскрибованих у савремено нотно писмо, објавиће у издању Музиколошког института САНУ 1975. године. Збирка је и данас темељ познавања музике стваране у последњим деценијама српске деспотовине.

Не само откривањем већ и извођењем сачуваних примера средњовековне музичке баштине, академик Стефановић је обележио послератне деценије младе српске музикологије, а слушаоцима тада малобројних и неуобичајених концерата црквене музике подарио је нове архаичне звуке и сасвим неочекивана естетска искуства. Накнадно ће се открити да је том озвученом прошлости привукао, па и обележио, стваралаштво низа домаћих композитора, сасвим различитих генерација и стилских усмерења – од Љубице Марић, Душана Радића, Василија Мокрањца, Рудолфа Бручија, до Рајка Максимовића, Ивана Јевтића, Југослава Бошњака.

Посебно поглавље у животу и раду академика Стефановића представљају вишедеценијске везе са манастиром Хиландаром и његовом тада малобројном братијом. Тридесет година је он у континуитету на празник Ваведења Богородице одлазио у Хиландар на славу манастира. Остајао је и радио на рукописној грађи, присуствовао богослужењима, разговарао са братијом. Уз помоћ монаха Митрофана фотографисао је неумске рукописе. Песме у част српских светитеља, писане касновизантијском неумском нотацијом у 18. веку, касније је транскрибовао и изводио са хором и солистима. Из хиландарског круга потекла је и сарадња са низом истраживача хиландарских старина, чланова ове Академије, као и са оснивачима Хиландарског центра на Универзитету Охаја у Колумбусу (САД). Низ објављених студија, звучних снимака транскрибованих и изведених песама, као и књига духовних разговора вођених и сниманих са монахом Митрофаном, драгоцен су сведочанства о једном другачијем времену наше не тако давне прошлости.

Оно што посебно карактерише деловање академика Димитрија Стефановића је и чињеница да никада није био сарадник или предавач на неком нашем факултету. Упркос томе, до краја живота је био окружен мноштвом младих људи жељних нових сазнања и неформалног учења. Из једне такве групе сабране већ 1969. године у Музиколошком институту, настаће и прва женска певачка група са солистом протођаконом Владом Микићем, која ће изводити тек транскрибоване песме кир Стефана, јеромонаха Исаије Србина, али и једногласне записе других традиција: византијске – грчке, грегоријанске – латинске, глагољашке – хрватске, руске, бугарске. Ова неформална група заљубљеника у стару музику прерасла је потом у камерни мешовити хор, који ће под именом Студијски хор Музиколошког института деловати готово пола века. Овај хор је први пут извео многе старе, непознате напеве, примере раног руског вишегласја, или у то време негде запретена и готово заборављена хорска дела наших композитора. Историја трајања овог ансамбла је и својеврсна непозната слика тихе борбе и упорности да се сачува уметност, традиција, својеврсна лепота, која је у једном историјском времену била осуђена на заборав.

Своју животну и радну енергију, али и време толико драгоцено у сваком истраживачком и стваралачком раду, академик Димитрије Стефановић је несебично делио са сарадницима, хорским певачима, црквеним диригентима. Истраживачке послове потискивале су временом обавезе руковођења Музиколошким институтом САНУ, рад и путовања са Студијским хором, вођење Одбора за историју српске музике Одељења ликовне и музичке уметности САНУ, обавезе у Матици српској, уређивање научних издања, али и многе неформалне обавезе. Отвореност за разговор и проблеме других, несебична посвећеност онима који су желели нешто да сазнају о црквеној музици, да прикупе углавном тешко доступан нотни материјал или понеко извођачко искуство и савет – довели су до тога да је увек радио у соби пуној посетилаца. Данас у ери електронике, брзих комуникација, једноставно доступних информација, нотног материјала и снимака, тешко је и замислити шта је људима у последњим деценијама 20. века значео разговор са зналцем и соба пуна књига и нотног материјала, увек свима на располагању.

Мучних деведесетих година, када нам се свима живот увелико променио, наш Димитрије се са још већим жаром посветио младима – певачима, диригентима или само потребитима. Српску заједницу у Румунији посетио је са Студијским хором непосредно после револуције. У Великој Британији се затекао са истим хором када је почео рат у Словенији и Хрватској, а повратак је био неизвесан, готово драматичан. У време санкција гостовали смо у престижној атинској дворани „Мегарон”, потом два пута на фестивалима старе музике у Алзасу у Француској, трећи пут је то било после 5. октобра! Годинама је био редован, нестрпљиво очекиван предавач и једини црквени диригент на Студеничким духовним академијама, а као диригент је водио прве летње школе црквене музике „Корнелију у спомен”. Полазницима је редовно, током 25 година, са много жара говорио о својим музичким и духовним искуствима.

Питамо се, да ли је ико до тако позних година себе несебично и у толикој мери давао другима – и то на једноставан, сасвим посебан начин – кроз разговор, подршку, а као узор, инспирацију, морално огледало. . .

Зато верујем да ће из мноштва знаних и скривених срца још дуго одјекивати искрено и присно – ВЕЧНАЈА ПАМЈАТ – за једног изузетног, ванвременог човека, са којим смо имали привилегију да учимо и радимо током многих деценија.

Даница Петровић

ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ (1929–2020)

Поштовани чланови породице преминулог академика Димитрија Стефановића, поштовани председниче Академије, цењени академици, пријатељи и поштоваоци лика и дела нашег уваженог Димитрија Стефановића,

Као неко ко је четири деценије био сарадник Музиколошког института САНУ и у једном мандату његов директор, покушаћу да евоцирам своја сећања на вишеструке плодне активности академика Димитрија Стефановића у оквиру Института, као и на дубок траг који је оставио шире, како на професионалном, тако и на људском плану. Подсетила бих најпре да је Димитрије Стефановић цео радни век провео у истој институцији, од 1958. године, када је постао асистент, до пензионисања 1997. године, не рачунајући неколико година које је, у три маха, провео у Оксфорду на магистарским и докторским студијама, потом и као предавач у Линколн колеџу. Дужност директора Музиколошког института обављао је од 1979. до 1997. године и још четири године после пензионисања, што је било могуће с обзиром на то да је био редовни члан САНУ. Од 2003. је био члан, а од 2010. године председник Управног одбора Института, поред тога што је био дугогодишњи председник Научног већа, чиме је била остварена продужена сарадња између бившег научног саветника и директора Института и млађих генерација.

Људе је некада збуњивало то што је Димитрије Стефановић, истраживач црквеног појања, који би по неком клишеу требало да буде увек тих, повучен и утонуо у старе неумске рукописе, поседовао заправо експлозивну енергију, био приступачан, емотиван, мада не и импулсиван. Са одушевљењем је предузимао иницијативе за различите подухвате, био је усредсређен на себи задате циљеве, а ако би било препрека у њиховом остваривању, није одустајао, уз уобичајен коментар: „Идемо даље!” Као човек задивљујућег животног елана, спојеног с изванредним смислом за организацију, Стефановић је успевао да паралелно и у континуитету обавља врло разноврсне делатности, што је омогућило да дуги низ година буде успешно ангажован као директор Музиколошког института и на тој дужности неуморно ради.

У његове важније активности ван Института и Српске академије наука и уметности убраја се рад у Матици српској, у којој је од 1987. године био члан Одбора Одељења за сценске уметности и музику, потом секретар од 1991. до 2004. а од 1991. до 2012. године члан редакције *Зборника МС за сценске уметности и музику*. Од 1995. је био члан Извршног и Управног одбора МС, а потпредседник МС од 2004. до 2012. године.

Када је постао директор Музиколошког института, у њему је било запослено само седморо научних сарадника и троје од ваннаучног особља, а када је отишао у пензију, било је четворо младих научних сарадника више. Енергично се залагао за њихово научно напредовање, као и за успех целе наше мале научне заједнице. У време кад је то било сасвим неубичајено,

одобравао је вишемесечни рад код куће колегама који су завршавали дисертације или крупније радове, не би ли их растеретио редовних радних обавеза. Подстицао је комуникацију са музиколозима како из западних, тако и из источних земаља, ширио је духовне видике млађима и често говорио да је незнање наш највећи непријатељ. Тако је, према извештају о раду за 1980. годину, чак 40 страних гостију из 17 земаља Европе, Азије и САД посетило Институт. Потреба да тако делује вероватно је произашла из искустава Стефановићевих боравака у Енглеској, када је имао прилике да добро упозна врхунске вредности и начела научног и, шире, интелектуалног деловања у тој средини, посебно у колецима са вишевековним традицијама. Колеге које га се сећају из тог енглеског периода нарочито истичу његову способност да окупља људе, па је тако успевао да на литургији у православној цркви у Оксфорду окупља већи број људи различитих религијских уверења. По повратку у Београд основао је Студијски хор Музиколошког института (1969), који је примао певаче радознале за нова сазнања, без обзира на њихова духовна опредељења и чак певачке квалитете. Могло би се тако рећи да је *йросвети-ишељски жар* био уткан у многобројне активности Димитрија Стефановића. Низ година је понедељком после радног времена окупљао млађе сараднике из различитих института, којима је држао часове из византијске и словенске химнографије, анализирајући с њима упоредно изворе на различитим језицима. Доводио је у Институт људе богатих радних биографија, научнике, уметнике, црквена лица, професоре различитих струка и пружао нам могућност да, често заједно с позваним колегама из других Академијиних института и служби, разговарамо с тим величинама. Таква непроцењива искуства понели смо и с многобројних хорских турнеја по земљи и иностранству, када смо Димитрија Стефановића могли да упознамо и са оне приватне стране, као човека који је умео да влада некад врло напетим ситуацијама (на пример, приликом повратка у земљу из Енглеске крајем јуна 1991), али и често расположеног за опуштен разговор и шалу. Умео је да слуша и чује друге људе и изненађивао би их касније кад би се прецизно сећао њихових разговора.

Прве године његовог директорског стажа биле су обележене појачаним присуством Музиколошког института у јавности – чему је посебно тежио – што је била последица организовања успешних научних скупова посвећених јубилејима истакнутих српских композитора, Корнелија Станковића, Петра Коњовића и Стевана Христића. Стефановић је касније, 2006. године, био председник Организационог одбора још једног међународног научног скупа (посвећеног Корнелију и Мокрањцу – „Композитор и његово окружење”), и то по окончању свог активног рада у Институту. Надзирао је рад на формирању Архива Института, који је допуњаван поклон-збиркама, а није се либио ни да, заједно с осталим сарадницима, учествује у заморним ревизијама Библиотеке – све у недостатку професионалног архивара или библиотекара. Био је активан и као уредник зборника радова и монографија, објављиваних обично у сарадњи са Српском академијом наука и уметности. Низ година је

руководио Одбором за историју српске музике, чији су чланови током времена прикупили врло драгоцену грађу. И у пензији, као члан Научног већа и Управног одбора Института, био је заинтересован за разноврсне активности Института, искрено се радујући сваком успеху. На прослави 60-годишњице оснивања Института и 40-годишњице оснивања Студијског хора, наступио је са својим хором на концерту у Галерији САНУ (2009).

О научним достигнућима Димитрија Стефановића могли сте чути од др Данице Петровић, док сам ја овде само скицирала део, и то врло мали, његовог многоструког деловања као ангажованог и одговорног директора Музиколошког института и руководиоца Одбора за историју српске музике, затим иницијатора активности у другим телима САНУ, као и хорског диригента који је српску православну и, шире, хришћанску музичку традицију представио у десетинама европских градова. Нама, који смо имали срећу да радимо у његовом окружењу и под његовим руковођењем, остају неизбрисива сећања на плодноне године испуњене радошћу, али и жалосним тренуцима, на човека с просветитељском мисијом и његове увек добронамерне савете, као и на велики број анегдота – највише са хорских наступа и турнеја... Опраштајући се с тугом од Димитрија Стефановића, остајемо му захвални на свим тим и другим даровима. Вјечнаја му памјат!

Мелита Милин

КОМЕМОРАЦИЈА АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ
СТЕФАНОВИЋУ
САНУ, БЕОГРАД, 26. X 2020, 12.00 САТИ

Звучни и видео прилози:

- 1. Јеромонах Исаија Србин (15. век), Алилуја,**
пева др Јелена Јовановић, дописни члан САНУ

Реч академика Косте Чавошког

- 2. Доместик, кир Стефан Србин (15. век):**
Ниња сили небеснија (Сада силе небеске), одломак

Студијски хор Музиколошког института САНУ,
диригент Димитрије Стефановић,
снимљено у манастиру Старо Нагоричане
(данас Северна Македонија), 1973. година

Реч проф. др Данице Петровић

- 3. Хор полазника Летње духовне академије у манастиру Студеница,**
припрема за певање на Литургији, 1994. година

Реч проф. др Мелите Милин

- 4. Вилијам Берд (William Byrd) (1540/1543–1623), Kyrie из Мисе за четири**
гласа, Oxford Camerata, диригент Џереми Самертли (Jeremy Summertly)

Композиција коју су чланови Студијског хора Музиколошког института САНУ са Димитријем Стефановићем изводили за своје задовољство у оквиру студијских проба.

